

משפט יצחק

למכור או לתת את זכותי לאחר

מכירת שוברים - י.ד. גרונברגר

גיליון 20 • חושן משפט ודין תורה

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

כל הזכויות שמורות. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

כאשר אדם הוזמן לאירוע מסוים עם מספר מקומות מוגבל, האם מותר לו לתת לאחר לבוא במקומו ולהנות מהאירוע מאחר שבכל מקרה הוא לא יגיע ונמצא מקומו פנוי.

במקומות עבודה אשר יש זכות לעובדים לקבל בקבוק שתייה כל יום בחנם, האם מותר לעובד הנעדר מהעבודה יום אחד לתת את זכותו לאחר. וכן האם מותר לו למחרת לקחת שני בקבוקים.

השאלה גם נוגעת במקרה שהעובדים או הלוואים קיבלו שוברים לחנויות מסוימות וברצונם למכור את השוברים לאחר.

ומאחר ושאלה זאת נשאלה בפנינו הרבה פעמים נבוא לבאר את הסוגיא:

שאלה:

שאלה מצויה מאוד, האם מותר להנות מדבר מסוים במקום אדם אחר.

ישנם הרבה מאוד דוגמאות לזה, ונפרט כמה מהם:

בחורים או אברכים המשלמים למוסד הלימודים עבור סעודות דבר יום ביומו, וישנם כמה מהם שאינם משלמים ומעדיפים להביא אוכל מהבית, האם כאשר אחד מהמשלמים נעדר מהסעודה יהיה מותר לאחר לאכול במקומו, שהרי סוף סוף הובאו מספר מנות כפי מספר המשלמים וישאר מנה אחד מיותרת.

תשובה:

שאינו פוסק א"כ יכנס את בתו אבל כל שלא פירש חייב לתת לאחיו. וכ"פ הרמב"ם (אישות כג' טו') ומרן באה"ע סימן נג' סעיף א'.

וכעין זה איתא במשנה ובגמ' ב"ב קמו. גבי השולח סבלונות לכתלו והתבטלו הנשואים, שחייבת להחזיר לו את הסבלונות.

היוצא מכל הנ"ל הוא שאף מי שלא פירש בשעת נתינתו שהמתנה אינה ממש מתנה אלא תלויה בדבר מה, מ"מ כאשר הדבר ברור שכוונתו לקבל משהו בתמורה או לתלות את קבלת המתנה בעשיית איזה דבר לא אומרים 'דברים שבלב אינם דברים' (קדושין מט: ג.) אלא הוי כדברים שבלבו ובלב כל אדם וכאילו התנה בהדיא.

יוצא אם כן שבכל מקרה ומקרה עלינו להתבונן אם יש כאן כוונה ברורה של המוכר (כגון המוסד, המזמין לחתונה או הבעלים של החברה) או שאין כוונה ברורה כל כך ועדיין היא בגדר דברים בלב.

להזיק במקום שאחר יכול להזיק: מקרה לשאלתנו מצאנו בשו"ת הרא"ש (כלל צח' סימן י') בראובן שהיה לו בית מול חצר שמעון וביניהם היה בית אחר, ולבית הזה האמצעי היו חלונות פתוחות לחצר שמעון, לימים קנה ראובן את הבית האמצעי ולאחר זמן נפל. ועתה חלונות בית ראובן מביטים לחצר שמעון, ובא שמעון בטענה שעל ראובן לסגור את החלונות מאחר ועתה בא להזיקו בהזיק ראיה, וטען ראובן שכבר היו החלונות האלה פתוחות לפני שנפל הבית, ועוד טוען שכיון שהחלונות של הבית האמצעי כבר היו מזיקים אותו נמצא שאינו מוסיף בנזק במה שעשה מביט מחלונות הבית הראשון, דמה לי בית זה ומה לי בית זה.

ופסק הרא"ש שאע"פ שטענתו הראשונה של ראובן אין בה ממש, שהרי אף אם פתח חלונותיו בהיתר מ"מ אם עתה מזיק לחברו חייב הוא לסתום מאחר והזיק ראיה הוא גירי דיליה. מ"מ בטענתו השנייה הוא זוכה בדין, שהרי כמו שלא היה יכול שמעון לסתום את חלונות הבית האמצעי וכבר היה ניזוק בראייה ה"ה עתה שאינו יכול לחייב את ראובן לסתום את חלונות ביתו, שאינו מוסיף בנזק.

וכן פסק מור"ם בשו"ע חו"מ סימן קנד' סעיף טז' ז"ל: ראובן שהיו לו חלונות בביתו נגד חצירו או גינתו של חבירו וכוותל ביניהן, ונפל הכותל וע"י זה ראובן רואה לרשות חבירו וכו', **אם היה בית מפסיק והיה ג"כ של ראובן או של אחר שהיה רואה מאותו בית לרשות חבירו, א"צ לסתום חלונותיו** דמאי שנא שרואים מבית זה או מבית אחר, ע"כ.

והנה הרמ"א הוסיף כאן חידוש גדול, וכתב שלא מבעיא כאשר הבית האמצעי היה של ראובן גם כן, שאין צריך לסתום שהרי בכל עת שירצה יכול לבנות את ביתו ונמצא מזיק לשמעון

ראשית דבר ראינו לברר שהשאלה היא בדין איסור גזל **דאורייתא**, שהרי אם נחליט שאסור להניח לאחר להנות במקומו נמצא שהנהנה עושה כן נגד רצון הבעלים והדבר הוא גזל גמור. ואף אם ישלם **מראש** עבור ההנאה עדיין הוא בגדר חמס שלוקח בעל כורחו ומשלם (וגם אם רק נותן לאחר לעשות כן לכה"פ הוא מסייע ולפעמים אף בלא דלפני עוור). ועל כן למרות שבדרך כלל נוטים בני אדם להקל בהלכות אלו עלינו לתת את הדעת ולשקול במשקל הנכון כל דבר על מנת שלא נמצא את עצמנו מקיימים את דברי חז"ל בגמ' ב"ב קסה. 'אמר רב יהודה **רובם בגזל** וכו'.

ובוודאי שמי שמחמיר בכלי שלישי בשבת, בספק 'פסיק רישיה דלעבר' באיסור דרבנן (כגון ששכח אם כיבה את האור של המקרר [לרוב הפוסקים שחשמו הוא דרבנן]) או שאינו פוסע לפני המתפלל גם בצדדי צדדים שלפניו כמלא עיניו, ראשית **צריך להחמיר בנושא זה**, ורק לאחר פסק ברור של דין יכול להקל. וכן הוא באמת לדעת הרמב"ם, אמנם לדעת הרא"ש יש לומר דהוי ספק בממון וספיקו להקל, וכמ"ש הגר"א בס' קנ"ס"ק ח'.

כוונת הנותן ודברים שבלב: למדנו במשנה כתובות נד: על המוסיף על עיקר כתובת אשתו: נתארמלה או נתגרשה, בין מן הארוסין בין מן הנשואין - גובה את הכל. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מן הנשואין - גובה את הכל, מן הארוסין - בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה, **שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה**.

ופוסקת הגמ' בדף נו. 'אף על גב דלייט רב נחמן ואמר: כל דיינא דדאין כרבי אלעזר בן עזריה הכי והכי תיהוי, אפילו הכי הלכה כרבי אלעזר בן עזריה. והלכה למעשה כרבי אלעזר בן עזריה." וכן פסק הרמב"ם (אישות י"א) ומרן בשו"ע אה"ע ס' נה' סיעף ו'.

ועוד למדנו במשנה בכתובות סו. "הפוסק מעות לחתנו, ומת חתנו, אמרו חכמים: יכול הוא שיאמר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשר ליתן." ובגמ' סו: "תנו רבנן: אין צריך לומר ראשון תלמיד חכם ושני עם הארץ, אלא אפילו ראשון עם הארץ ושני תלמיד חכם, **יכול לומר לאחיך הייתי רוצה ליתן, לך אי אפשר ליתן**".

ובירושלמי כתובות לט: (דפוס ווילנא) שאלו שהרי הן הן הדברים הנקנים באמירה ואין יכול האב להשתמש, וז"ל: "ולא דברים שהן קונין באמירה הן תני בר קפרא פוסק לשם כתובה על מנת לכנוס". וביאר הרא"ש בסימן ג' "פירוש כל הפוסק **לחתנו דעתו על מנת לכנוס הוא**, וכיון שמת חתנו ולא כנסה אינו חייב לתת לאחיו". וכוונת הרא"ש לדחות את דברי המפרשים שכוונת הירושלמי הוא שדוקא אם אמר להדיא

ואף המעסיק הנותן זכות לבקבוק שתיה אחד לכל עובד ביום, בוודאי אין כוונתו אלא שעי"ז יעבדו יותר טוב ובאמת לעצמו הוא נותן את השתייה אלא שעושה כן דרך העובדים, דהיינו ע"י שהם שותים ומרגישים טוב שקבלו דבר בחנם הם עובדים יותר טוב ומביאים יותר תוצאות. וא"כ פשוט הדבר שאין עובד אחד יכול 'למכור' את זכותו לאחר. ונ"ל שאף לקבל כפול ביום אחר אין לו רשות, שאין זה זכות מצטבר ומה שנתן נתן ומה שלא נתן חלף הלך לו, ועל כנון דא אמרו 'עבר זמנו בטל קרבנו'.

ונמצא שמצד התחייבות הנותן הדבר ברור שבמקרים הנ"ל כוונתו להתחייב לאדם זה ולא לאדם אחר מהסיבות שפורטו לעיל כל נושא בפני עצמו.

ולענ"ד אף אם נחזור ונדון על הדברים שבלב, נ"ל שברוב המקרים יש אומדנא ברורה מאוד שכוונת הנותן הוא שהמקבל יעשה שימוש מסוים ולא לתת לו זכות ממוני בדבר אף אם לא פירט כן בשעת המתנה.

והאמת ששני הדברים האלה מתקשרים ונוגעים זה לזה, ומאחר שיש אומדנא ברורה ברוב המקרים שכוונת הנותן הוא שהמקבל יעשה דבר מסוים (דהיינו כאשר שואלים אדם שאינו משוחד מפני רצונו להתיר), א"כ ממילא התחייבותו לא הייתה אלא על דעת כן אף אם לא פירש ולא התנה את זה בשעת המתנה או המכירה.

מדת סדום: אלא שיש להוסיף, שכל הנ"ל הוא במקרה שאין כאן מידת סדום, דהיינו שהנותן מפסיד בזה שאחר נהנה במקום האדם ההוא שיש לו זכות, וכמו במקרה שהובא לעיל מחז"מ מ'ס' קנ"ד שבעל החצר מפסיד במה שראובן מבית בחצרו מאחר שהבית האמצעי נפל.

וא"כ במקרה של הבחורים והאברכים אם אחד מהם נעדר לכא' יש מקום לומר שבכל מקרה האוכל אוכל לפח במציאות של היום וא"כ יש כאן 'זה נהנה וזה לא חסר', ובמקום שאין נותן הזכות יכול למכור או להשכיר את הדבר לאחר, כנון כאן שאין המוסד יכול **עכשיו** למכור את המנה המיוותרת, היה נראה להתיר לתת לאחר לאכול במקומו.

אלא שהאמת אינו נראה כן. שהרי אלה המשלמים עבור הארוחה יש להם שותפות מסוימת בזה. וא"כ אף אם נאמר שאין בעל המוסד מפסיד במה שאחר אוכל במקום הנערך, מ"מ נלענ"ד מאחר והוא דבר הקיים תמיד שאחד נעדר ונמצא שיש יותר אוכל לנשארים, יש לומר שעל דעת כן השתתפו שאם אחד מהם נעדר או שהוא בצום וכו' האחרים **המשלמים** אוכלים את חלקו, וזאת מפני שיש להם יותר שייכות לאוכל ממה שיש לאדם זר שקיבל רשות מזה. ויש לע' בסברא זו ואינה ברורה די הצורך.

אמנם במקרים האחרים פשוט שיש הפסד לנותן אם אחר נהנה ואסור לתת את זכותו לאחר. שהרי בחתונה אין רצון בעל השמחה שאחרים יהנו משמחתו, ורמז לדבר 'ובשמחתו לא יתערב זר' (משלי יד'), וקמצא ובר קמצא יוכיחו. וכן המעסיק שנותן בקבוק לכל אחד יש לו הפסד של בקבוק אחד שנועד לגרום לעובדים לעבוד יותר טוב והוא קצב בקבוק אחד לכל אחד ואין רשות לאחר לתת את מתנו או למוכרה לאחר אם נעדר מהעבודה יום אחד.

והסתפקתי כאשר אחד רוצה לקחת את השתייה בכדי לשתותה אחר כך או לתת לבני משפחתו וכדומה אם מותר לו לעשות זאת. ונראה שבכ"ז מותר שהרי מאחר והוא נהנה מהשתייה נמצא שגם לזה הקנה לו המעסיק, ואין זה דומה למוכר את זכותו, והחילוק פשוט.

מכירת שוברים: לגבי מכירת שוברים, עובדים או לומדים שקיבלו שוברים לחנויות מסוימות לאחר בירור עם כמה אנשים נראה שכוונת הנותנים אינם דווקא שהעובדים ישתמשו בשוברים

כמוקדם, אלא אפילו אם הבית האמצעי היה של אדם שלישי ג"כ אין צריך לסתום חלונות ביתו, שכיון שיש רשות לאדם זה השלישי לבנות שוב את ביתו ולהזיקו אין ראובן מוסיף בנוק ולא מוטל עליו לסתום חלונותיו. וכן ביאר הגר"א שם את דברי הרמ"א ע"פ הגמ' בב"ב ס. שבוזמן שכל בני רה"ר יכולים להזיק בראייה אין טענה על הפותח פתח נגד פתח, כיון שאינו מוסיף בנוק.

ונמצא לפי זה במקרה דנן מכיון שיש רשות לאחר לאכול את הארוחה או להנות מהאירוע והוא אינו נמצא עתה, ה"ה שמותר גם לאחר להנות במקומו, דמאי שנא אם ראובן נהנה או ששמעון נהנה.

אמנם רבנו אריה לייב הכהן **בקצות החושן** ס"ק ז' כ' שנראה מדברי הרא"ש שדוקא מפני שהבית האמצעי היה של ראובן אינו חייב לסתום חלונותיו, והיינו מפני שיכול הוא לומר 'הרי אם ארצה להזיקך אבנה שוב את ביתי', אבל אם היה הבית המפסיק של אדם שלישי חייב ראובן לסגור את החלונות שהרי יכול שמעון לומר שהוא מרבה בנוק, שכל זמן שאין בעל הדירה האמצעי רוצה לבנות הוא יכול לעשות תשמישים צנועים ועתה מחמת חלונות ראובן הוא מנוע מתשמישו, וכיון שלא בראובן תלוי בניין הדירה האמצעית חייב לסגור חלונותיו. והסכים עמו בנתיבות (חידושים) ס"ק מא' והוסיף ש"פה תמה'.

ובאמת צ"ב בסברתם, שהרי הגר"א הנ"ל הוכיח מהגמ' שכל מקום שאין תוספת בנוק אע"פ שהנוק בא ע"י אנשים אחרים יכול אף הוא לעשות את הנוק, ומאי שנא כאן.

והביאור בזה נ"ל שאין דומה מקום שהרבים רואים אותו למקום שהיחיד רואהו. ואם בא לבנות פתח נגד פתח ברה"ר הדבר ידוע שהרבים מזיקים אותו כל הזמן וצריך הוא להישמר מהם בתמידות ומש"ה מותר לשכנו לפתוח חלון נגד חלון שאינו מוסיף בנוק בשום צד בעולם. משא"כ במי שאדם אחר מזיקו והוא בא להסתמך על זה בכדי להזיקו, בזה שייך לומר שאדם אחד עשוי הוא להסתלק לפרקים כנון שנפל הבית או שנסע למרחקים ולא יהיה בביתו זמן מסוים, ונמצא שזה המזיקו בזמן שהראשון אינו מזיקו מרבה בנוק, ומש"ה אסור.

ועוד, במקום שהרבים מזיקים אותו נמצא שהוא השתעבד לכל העולם לעניין שאינו יכול לעכב אותם מלהסתכל, משא"כ במי ששכנו יכול לפתוח חלון אחד נגד חצרו אין הוא משתעבד אלא לשכנו בלבד, וכאשר נפל הבית אין אדם שלישי יכול 'לרכוב' על השעבוד שהיה לשני ולפתוח אף הוא, ויכול בעל החצר לומר 'לזה השתעבדתי ולך לא השתעבדתי', וכמו שיכול אבי הכלה לומר בכתובות סו. 'לאחייך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשר ליתן'.

וא"כ בנידון השאלות שלנו יוצא שאף אם נאמר שאין כאן תנאי ברור מצד הנותן שאינו מסכים שאחר יהנה במקומו, מ"מ מצד השעבוד שהשתעבד המוכר אין הלה יכול להנות במקומו, שהרי לזה מכר ולזה לא מכר. ופשוט שבכל המקרים הנ"ל אין כוונת המוכר או הנותן לתת אלא לאדם זה שנתן ולא לתת לו זכות ממוני בדבר, ונבאר:

במקרה של הקונים סעודה ממוסד הלימודים, הדבר פשוט שאין כוונת המוסד לתת זכות ממוני למנה אחד לכל משלם, דהיינו שאין המוסד נותן לו מנה אחד בכדי לעשות לו הטוב בעיניו כנון למוכרו ולהרוויח כסף וכדומה, אלא כוונת המוסד הוא לעזור ולסבסד **ארוחות** ללומדים שם בכדי להקל עליהם **במה שנוגע לארוחה**.

וכן המזמין את חברו לחתונה אין כוונתו לתת לו קניין ממוני במנה אחד באירוע, ואין המוזמן יכול למכור את מקומו לאחר בכדי להרוויח, אלא כוונתו שאדם זה דוקא יבוא וישמח בשמחתו.

העולה לדינא:

1. בחורים או אברכים המשלמים למוסד הלימודים עבור ארוחה אין להם רשות לתת לאחר לאכול במקומם, וק"ו שאין להם רשות למכור את מנתם לאחר, שאין זה קניין ממוני במנה אלא זכות 'שימוש'.
2. מוזמן לאירוע כל שהו ברוב המקרים אינו ראוי לתת לאחר ללכת במקומו, שהרי על פניו יש עניין למזמין שדוקא הוא יהנה משמחתו.
3. עובדים בחברה שמעניקה הטבות יומיומיות לעובדים אינם ראויים לתת או למכור את מנתם לאחר ביום שנעדרו מהעבודה.
4. וכן אם נעדרו יום אחד אינם יכולים לקבל כפול ביום המחרת, ברוב המקרים.
5. אמנם ראויים הם לקבל את ההטבה ולהשתמש בה אח"כ. ולגבי נתינה לאחרים לבני משפחתם הדעת נוטה להתיר.
6. בכל הנ"ל אין כל המקרים שווים ופרט אחד משנה את כל הדין ועל כן יש לברר כל לדבר עם דיין הבקי בדינים אלו ולא להקל על "פ"א אומדנות, מאחר ומדובר באיסור דאורייתא.
7. המקבל שובר קנייה לחנות מסוימת יכול למכור את השובר לאחר.
8. אמנם אין היתר למכור את השובר בתוך החנות או בפתחה, והעושה כן מזיק את בעל החנות בידיים.

והאמת והשלום אהבו.

לחנניות אלו, אלא זו הצורה היותר קלה או זולה לעזור להם, וממילא מותר למכור ולעשות בהם כרצונם. גבי אברכים יש עוד צד להתיר מדין שהמקבל צדקה יכול לעשות מה שירצה עם הכסף, ואכמ"ל.

אמנם התופעה הנוראה של מכירת שוברים **בתוך החנויות** הוא דבר אסור לחלוטין ואין להתיר דבר זה. שהרי הוא מפסיד לבעל החנות בידיים רק מפני שברצונו להרוויח כסף. מאחר שבעל החנות מוכר את השוברים במחיר זול יותר מאילו היו באים לקנות בחנות בבודדים, ואם כן כאשר בני אדם כבר מוכנים לקנות ולשלם מחיר מלא ומגיע אדם ומחליף את השובר שיש לו עם הכסף של הקונה, נמצא שהפסיד לבעל החנות את הרווח ולכמה דעות באחרונים הוא גזל דאורייתא ממש כמבואר בסימן קנו סעיף ה' ובדברינו שם, ואין בעל החנות מסכים שימכרו שוברים בתוך חנותו.

והוא דבר פשוט מאוד ולולי עיוורון השוחד של בצע כסף כל בן דעת מבין דבר זה, והדבר מבואר בגמ' ב"ב כא: גבי מצודות דגים ובדברי הרמ"ק בסימן קנו סעיף ה'. ולמרות שיש שם מחלוקת ראשונים אם מדובר שכבר ניצודו הדגים במצודה או שטרם ניצודו, מ"מ לדעת הרמב"ם אסור להזיק מספק דהוי ספק איסורה כנ"ל. ואולי הסומך על דעת הרא"ש (ב"ב פ"ב ג) דס"ל דהוי ספק ממונא אין מזניחים אותו. אבל מ"מ בתוך החנות או אף בפתח החנות כל שידוע שאדם זה הולך לקנות בחנות אין היתר לפנות אליו למכור לו את השובר שאין בעל החנות מסכים לזה שיעשו מקח וממכר להפסידו בתוך חנותו.

הדרך לבית הדין מתחילה בהכנה נכונה

לייעוץ פרטני, ניסוח כתבי טענות וערעורים, שילוב מקורות הלכתיים, בוררות או גישור ניתן לפנות למשרדו של הרב יצחק דן גרונברגר.

טלפון: 052-761-6780 • דוא"ל: 1666law@gmail.com • grunberger-law.co.il

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות. בפרסום ציטוט קצר יש לציין את שם מחבר הגיליון, "משפט יצחק", מספר הגיליון, ולצרף קישור פעיל אל אתר המקור.

המידע בגיליון הוא כללי ותורני ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. ההכרעה בכל תיק תלויה בעובדות, בראיות ובשיקול דעתו של בית הדין המוסמך.